

На основу члана 38. став 1. Закона о планском систему Републике Србије („Службени гласник РС”, број 30/18),

Влада усваја

СТРАТЕГИЈУ АКТИВНОГ И ЗДРАВОГ СТАРЕЊА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ ЗА ПЕРИОД ОД 2024. ДО 2030. ГОДИНЕ

I. УВОД

Република Србија већ дуже нема стратегију, која се односи на процес старења и подршку активном и здравом старењу,¹ која укључује и прелазак у категорију лица старијих од 65 година (даље у тексту: старији)². Стога је Министарство за бригу о породици и демографију, као овлашћени предлагач у складу са одредбама члана 29. став 1. Закона о планском систему Републике Србије, иницирало израду и доношење новог документа јавних политика, који се тиче старости и процеса старења, односно Стратегије активног и здравог старења у Републици Србији за период од 2024. до 2030. године (даље у тексту: Стратегија).

Грамматичка употреба мушког или женског рода у променљивим речима српског језика у вези са занимањима, звањима и именованима – односи се на лица оба пола.

Министар за бригу о породици и демографију формирао је Радну групу за израду Предлога наведене стратегије Решењем Број: 560-00-00206/2023-03 од 18. априла 2023. године. У Радну групу именовани су представници надлежних ресора, као и организација цивилног друштва и академске заједнице са циљем припреме предлога планског документа Владе, којим ће се подржати концепт активног и здравог старења у Републици Србији. Радна група је четири пута заседала до 22. августа 2023. године. По завршеној јавној расправи о Стратегији (трајала од 27. јула до 15. августа 2023. године), а на заједничкој седници Радне групе и Савета за питање старости и старења³, анализирани су пристигли коментари и сугестије са јавне расправе и том приликом, утврђен коначан назив, као и текст будуће стратегије у сарадњи са Популационим фондом Уједињених нација. Крајем августа 2023. године, припремљена Стратегија достављена је надлежним органима на мишљења пре упућивања Влади на одлучивање.

¹ Националној стратегији о старењу за период од 2006. до 2015. године („Службени гласник РС”, број 76/06) истекао је рок.

² Члан 23. став 2. Закона о забрани дискриминације („Службени гласник РС”, бр. 22/09 и 52/21)

³ Влада је донела Одлуку о образовању Савета за питања старости и старења у априлу 2023. године („Службени гласник РС”, број 29/23)

Стратегија је заснована на демографским подацима, концепту активног старења и холистичком приступу. Узима у обзир потребе старијих, али и њихове капацитете, као и ставове социјалне средине. Стога је, поред осталог, усмерена на целу популацију ради постизања позитивних ставова према старијим и креирања перцепције да је реч о категорији становништва са јасним потенцијалима у савременом друштву. У процесу имплементације, а посредством акционих планова за примену Стратегије, који ће се доносити по њеном усвајању, овај плански документ Владе посебно прати индикаторе сиромаштва код старијих и анализира ефекте предложених мера.

Полазећи од чињенице да старење утиче на све сегменте живота, као и све генерације становништва по питању њихових потреба, неопходно је увођење стратешког правца, који родно одговорно, квалитетно, свестрано и ангажованије приступа питањима старења популације. Овај стратешки правац односи се на све области друштва, па је подједнако важан за привреду и тржиште рада, развој демократских и равноправних односа у друштву, социјалну сигурност грађана, образовање и културу, здравство и социјалну заштиту. Остваривање интегрисаног (холистичког) приступа здравом и активном старењу захтева координирано функционисање свих надлежних државних органа (мултисекторалност) како би се створио шири оквир за ефикасну друштвену акцију у односу на старење као процес, старост као резултат тог процеса и старије као хетерогену популациону групу.

Савремено схватање старости (проспективни приступ), полази од чињенице да године, које су некада представљале дубоку старост, то више нису. За разлику од хронолошке старости, која дефинише старије након одређеног броја година (у многим случајевима је то 60 или 65 година старости – проспективан приступ преусмерава фокус са хронолошког старења на очекивани здрав животни век, процес активног старења и важност учешћа старијих у друштву. Захваљујући смањењу морталитета и порасту просечног животног века, преостале године живота генерацијама формално старијих, остављају могућност за вишегодишњи активан и квалитетан живот, који се по стилу не може препознати као различит од живота млађих. Тиме проживљене године не доводе до диференцијације између генерација, за разлику од очекиваних година, које указују да постоје велике диспропорције у дужини старости некада и сад.

II. ПЛАНСКИ ДОКУМЕНТИ И ПРАВНИ ОКВИР РЕЛЕВАНТНИ ЗА СТРАТЕГИЈУ

Као основа за израду Стратегије, релевантни су правни акти и документи јавне политике, који заједно чине национални оквир за развој политике усмерене ка старијим. Политика и однос према старијим представљају мултисекторско питање, па постоји низ стратегија и закона од значаја за старије од којих неке посебно треба нагласити у овој стратегији. Такође, измене у законодавству, резултирале су побољшању положаја старије популације у Републици Србији, па је битно истаћи најистакнутије законе, који су томе допринели, уз набрајање међународних инструмената релевантних за третман лица старијих од 65 година.

Стратешки оквир Републике Србије

Један број стратегија, донетих у протеклих десет до 15 година, утврђивао је на индиректан или непосредан начин индивидуалну заштиту старијих и побољшање њиховог положаја у целини. Република Србија је у претходној деценији примењивала одређени број планских докумената, који су, уз већ наведену Националну стратегију старења (за период од

2006. до 2015. године), престали да важе. Рецимо, то су биле: Стратегија развоја социјалне заштите (за период од 2005. до 2015. године), Национална стратегија социјалног становања (донета 2012. године), Стратегија за палијативно збрињавање (донета 2009. године). Све поменуте стратегије су материјални положај и институционалну заштиту старијих стављале у фокус својих циљева и мера (директно и/или посредно). Од важећих планских докумената јавних политика релевантних за материју Стратегије, треба истаћи:

- Стратегију деинституционализације и развоја услуга социјалне заштите у заједници за период 2022-2026 („Службени гласник РС”, број 12/22), која је кључни документ у остваривању породичног смештаја као алтернативе групном и нефункционалном збрињавању старијих;

- Стратегију јавног здравља у Републици Србији за период 2018-2026 („Службени гласник РС”, број 61/18), која наводи да су изазови јавног здравља у Републици Србији бројни и повезују се са последицама економске кризе, миграцијама становништва и растућим неједнакостима, као и да су водеће болести и повреде повезане са социјалним и економским одредницама здравља, односно несразмерно присутне код сиромашног и рањивог становништва, што доприноси неједнакостима у здрављу.

- Стратегију унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији за период од 2020. до 2024. године („Службени гласник РС”, број 44/20), којом се изједначају могућности особа са инвалидитетом у уживању свих грађанских, политичких, економских, социјалних и културних права, уз пуно поштовање њиховог достојанства и индивидуалне аутономије, обезбеђивања независности, слободе избора и пуне и ефективне партиципације у свим областима друштвеног живота, укључујући и живот у заједници;

- Стратегију за стварање подстицајног окружења за развој цивилног друштва у Републици Србији за период од 2022–2030. године („Службени гласник РС”, број 23/22), која је усвојена у сврху активнијег укључивања организација цивилног друштва у живот локалних заједница и сарадње са државним органима;

- Стратегију развоја образовања и васпитања у Републици Србији до 2030. године („Службени гласник РС”, број 63/21) има два општа циља, као и неколико посебних циљева у оквиру сваког општег циља. Општи циљ 1 односи се на доуниверзитетско образовање и васпитање (повећани квалитет наставе и учења, праведност и доступност доуниверзитетског образовања и васпитања и ојачана васпитна функција образовно-васпитних установа), а општи циљ 2 на високо образовање (унапређени доступност, квалитет, релевантност и праведност високог образовања);

- Стратегију развоја дигиталних вештина у Републици Србији за период од 2020. до 2024. године („Службени гласник РС”, бр. 21/20 и 8/23), која се односи на унапређење дигиталних знања и вештина свих грађана, укључујући припаднике осетљивих друштвених група, ради омогућавања праћења развоја информационо-комуникационих технологија у свим областима и обезбеђивања потреба привреде и тржишта рада, унапређење основних и напредних дигиталних вештина за све грађане и целоживотно учење;

- Стратегију запошљавања у Републици Србији за период од 2021. до 2026. године („Службени гласник РС”, бр. 18/21 и 36/21 – исправка) са општим циљем успостављања стабилног и одрживог раста запослености заснованог на знању и достојанственом раду уз мере на реализацији активне политике запошљавања, унапређење њиховог спровођења, креирање нових, као и на унапређење праћења стања и кретања на тржишту рада и исхода и утицаја тих мера са посебним мерама предвиђеним за лица са неповољним положајем на тржишту рада;

- Стратегију за родну равноправност за период од 2021. до 2030. године („Службени гласник РС”, број 103/21), која се тиче превазилажења родног јаза и остваривање родне равноправности као предуслова за развој друштва и побољшање свакодневног живота жена и мушкараца са смањеним родним јазом у економији, науци и образовању као предуслов и подстицај социо-економског развоја друштва и за коју је Влада донела Акциони план за спровођење (2022-2023) у септембру 2022. године („Службени гласник РС”, број 99/22);

- Стратегију за спречавање и борбу против родно заснованог насиља према женама и насиља у породици за период 2021–2025. године („Службени гласник РС”, број 47/21), која за циљ има успостављање ефикасне превенције и заштите од свих облика насиља према женама и девојчицама, насиља у породици и развијање родно одговорног система услуга подршке жртвама насиља⁴, као и

- Програм о заштити менталног здравља у Републици Србији за период 2019–2026. године („Службени гласник РС”, број 84/19), којим се идентификују, између осталих, старији као посебно угрожена група чије ментално здравље је под ризиком и препознаје механизме за превенцију менталних поремећаја и унапређење менталног здравља.

Законодавни оквир Републике Србије

Закон о пензијском и инвалидском осигурању („Службени гласник РС”, бр. 34/03, 64/04 – УС, 84/04 – др. закон, 85/05, 101/05 – др. закон, 63/06 – УС, 5/09, 107/09, 101/10, 93/12, 62/13, 108/13, 75/14, 142/14, 73/18, 46/19 – УС, 86/19, 62/21, 125/22 и 138/22) уређује, између осталог, добровољно и обавезно пензијско и инвалидско осигурање. Овај закон један је од најзначајнијих прописа, који регулише права старијих. На основу одредби члана 19. овог закона право на старосну пензију стиче се када неко: 1) наврши 65 година живота и стекне најмање 15 година стажа осигурања; 2) наврши 45 година стажа осигурања. Изменама овог закона у претходним годинама, услов за стицање права на старосну пензију за жене измењен је са 60 година и повећан на 65 година. Чланом 19а предвиђени су услови и постепено померање ове границе до 2032. године када ће услови за стицање права на старосну пензију по питању година живота бити у потпуности изједначени за жене и мушкарце. У складу са Правилником о друштвеном стандарду корисника пензија Републичког фонда пензионог и инвалидског осигурања („Службени гласник РС”, бр. 3/23 и 18/23), који је усвојен на основу поменутог закона, друштвени стандард обухвата: 1) рехабилитацију корисника пензија у здравствено-стационарним установама и бањско-климатским лечилиштима, 2) културне и спортско-рекреативне манифестације чији је циљ подстицање интеграције старијих у друштво, 3) солидарну помоћ корисницима пензија у пакетима са основним животним намирницама и средствима за хигијену, као и друге врсте помоћи, у циљу унапређења стандарда корисника пензија, и 4) давање одређених погодности корисницима пензија, који су корисници пензионерских картица које издаје Републички фонд пензионог и инвалидског осигурања.

⁴ Осим наведеног, Влада Републике Србије усвојила је почетком 2022. године Стратегију превенције и заштите од дискриминације за период од 2022. до 2030. године („Службени гласник РС”, број 12/22) са Акционим планом за њено спровођење (2022-2023) у октобру 2022. године („Службени гласник РС”, број 112/22). Лица старија од 65 година препозната су наведеним планским документима као осетљива категорија (у ризику од дискриминације), па тако Стратегија у тачки 3.1. став 9. наводи: „Старије особе су изложене дискриминацији у скоро свим областима, посебно у области рада и запошљавања и здравља. Старије особе неретко живе у сиромаштву, при чему су изложене и занемаривању и насиљу.” Стратегија посебно не третира старије, као ни једну другу категорију, већ је конципирана према областима од којих су, када је реч о лицима старијим од 65 година, релевантне области здравља и становања, као и тачка 3.3, посвећена ефектима пандемије КОВИД-19.

Закон о доприносима за обавезно социјално осигурање („Службени гласник РС”, бр. 84/04, 61/05, 62/06, 5/09, 52/11, 101/11, 47/13, 108/13, 57/14, 68/14 – др. закон, 112/15, 113/17, 95/18, 86/19, 153/20, 44/21, 118/21, 138/22 и 6/23), уређује утврђивање и плаћање доприноса за обавезно социјално осигурање, које укључује пензијско и инвалидско осигурање.

Закон о раду („Службени гласник РС”, бр. 24/05, 61/05, 54/09, 32/13, 75/14, 13/17 – УС, 113/17 и 95/18 – аутентично тумачење) оставља могућност да старији буду радно ангажовани. Одредбама члана 197. Закона о раду прописано је да корисник старосне пензије може закључити уговор о обављању привремених и повремених послова. Према нормама других релевантних чланова Закона о раду, који се односе на заснивање радног односа по основу уговора о раду, као и осталих облика рада ван радног односа – не постоји ограничење да се корисник старосне пензије поново запосли, односно ступи у осигурање и да, истовремено, настави да прима пензију.

Закон о социјалној заштити („Службени гласник РС”, бр. 24/11 и 117/22) уређује област социјалне заштите, која укључује и услуге намењене старијем становништву. Ове услуге подразумевају услуге смештаја, дневни боравак и помоћ у кући. Према одредбама члана 41. наведеног закона, лице старије од 65 година може бити корисник права и услуга социјалне заштите уколико је његово благостање, безбедност и продуктиван живот у друштву угрожен ризицима услед старости, инвалидитета, болести, породичних и других животних околности.

Закон о правима корисника услуга привременог смештаја у социјалној заштити („Службени гласник РС, број 126/21) регулише начин остваривања права корисника услуга привременог смештаја у социјалној заштити, као и права корисника услуга привременог смештаја у установама социјалне заштите, које су у процесу деинституционализације, начела, поступак смештаја, поступак припреме корисника за живот у заједници смештених у установама у процесу деинституционализације, заштита од злостављања, експлоатације и занемаривања.

Закон о јавном здрављу („Службени гласник РС”, број 15/16) уређује области деловања јавног здравља, надлежности, планирање, и спровођење активности у вези са очувањем и унапређењем здравља становништва. Према одредбама члана 6. овог закона, јавно здравље у области физичког, менталног и социјалног здравља становништва обухвата праћење и анализу здравља и здравствене заштите становништва у свим животним добрима.

Закон о здравственом осигурању („Службени гласник РС”, број 25/19) уређује обавезно и добровољно здравствено осигурање у Републици Србији. Одредбама члана 16. поменутог закона, лица старија од 65 година живота сматрају се осигураницима у смислу овог закона.

Закон о здравственој заштити („Службени гласник РС”, број 25/19) уређује систем, организацију и спровођење здравствене заштите у Републици Србији. Здравствена заштита као организована и свеобухватна делатност друштва има за циљ остваривање највишег могућег нивоа очувања и унапређења здравља грађана, односно спречавање, сузбијање и рано откривање болести, повреда и других поремећаја здравља и благовремено, делотворно и ефикасно лечење, здравствену негу и рехабилитацију. Према одредбама члана 11. Закона, друштвеном бригом за здравље обухваћена су и лица старија од 65 година живота.⁵

⁵ Имајући у виду посебне потребе старијих у складу са њиховим годинама живота и физичкој спреми, корисно је поменути и однос према њима у ванредним ситуацијама и поступке, који се у тим случајевима примењују водећи рачуна о специфичностима ове групе становништва и искуства кроз која су прошла током пандемије КОВИД-19. Република Србија донела је Закон о смањењу ризика од катастрофа и управљања у ванредним ситуацијама 2018. године („Службени гласник РС”, број 87/18). Пре тога, Влада је 2011. године усвојила Националну стратегију заштите и спасавања у ванредним ситуацијама („Службени гласник РС”, број 86/11), а надлежни ресор, односно Министарство унутрашњих послова обавестило је јавност средином 2022. године да

Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом („Службени гласник РС”, бр. 33/06 и 13/16) уређује општи режим забране дискриминације по основу инвалидности, посебне случајеве дискриминације особа са инвалидитетом, поступак заштите особа изложених дискриминацији и мере које се предузимају ради подстицања равноправности и социјалне укључености особа са инвалидитетом. Значајан је за инклузивни приступ у активностима удружења старијих и њихову организовану подршку.

Закон о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом („Службени гласник РС”, бр. 36/09, 32/13 и 14/22 – др. закон) заснован је на начелима: 1) поштовања људским права и достојанства особа са инвалидитетом, 2) укључености особа са инвалидитетом у све сфере друштвеног живота на равноправној основи – у складу са професионалним способностима, 3) подстицања запослености особа са инвалидитетом на одговарајућа радна места и у одговарајућим условима рада, 4) забране дискриминације особа са инвалидитетом, 5) једнаких права и обавеза, 6) родне равноправности особа са инвалидитетом.

Закон о забрани дискриминације („Службени гласник РС”, бр. 22/09 и 52/21) дефинише појам дискриминације, посредне дискриминације, сегрегације, облике и случајеве дискриминације, истиче општу забрану дискриминације, као и поступке заштите од дискриминације на основу личног својства од којих се наводи и старосно доба. Члан 23. Закона посебно регулише поступке према старијим.

Закон о волонтирању („Службени гласник РС”, број 36/10) уређује питања од интереса за волонтере, од разумевања појмова у вези са волонтирањем, принципа волонтирања, уговора о волонтирању, до права и обавеза волонтера и организатора волонтирања.

Међународни документи

Мадридски акциони план за старење (МИПАА) са Регионалном имплементационом стратегијом (РИС) (Уједињене нације, 2008)⁶ садржи приоритете: 1) старија лица и развој; 2) унапређење здравља и благостања у старијем добу; и 3) стварање околине, која подржава и подстиче развој старијих.⁷ Државе потписнице имају обавезу да на сваких пет година извештавају о имплементацији МИПАА-е и РИС-а, као и о мерама, које је неопходно да се предузму како би се стање унапредило. Бивша Национална стратегија о старењу за период од 2006. до 2015. године⁸ документ је који је у великој мери представљао и преносио одредбе МИПАА-е и РИС-а у домаћи стратешки оквир. Током последње године важења Стратегије спроведена је евалуација њене примене,⁹ која је показала да се, упркос појединим унапређењима која су постигнута, процес њене имплементације одвијао спорије него што се то очекивало. Поменута евалуација указала је на неопходност да евентуална нова стратегија има истих десет стратешких праваца као и претходна, те да смањење сиромаштва старијих треба да буде једна од приоритетних области деловања.

почиње рад на изради Предлога стратегије и акционог плана смањења ризика од катастрофа и управљања у ванредним ситуацијама у Републици Србији за период 2022-2027. година, који треба да буде усаглашен са одредбама наведеног закона и насталим променама изазваним пандемијама и природним непогодама (климатске промене), као и праксе Европске уније и система за праћење *Sendai* оквира за смањење ризика од катастрофа 2015-2030. година. Један од посебних циљева Предлога стратегије односи се на категорије осетљивих лица, међу којима су и старији и обухвата мере и активности ради постизања ефикасне заштите у ситуацијама, које су означене као ванредне у складу са законом.

⁶ <http://www.zavodsz.gov.rs/media/1254/vodic-za-nacionalnu-implementaciju-mipaa.pdf>

⁷ <https://unece.org/DAM/pau/MIPAA.pdf>

⁸ https://www.minrzs.gov.rs/sites/default/files/2018-11/Nacionalna%20strategija%20o%20starenju_1.pdf

⁹ <http://www.zavodsz.gov.rs/media/1253/evaluacija-primene-nacionalne-strategije-srpski.pdf>

Према Резолуцији Генералне скупштине УН (75/131), Светска здравствена организација, у сарадњи са другим УН агенцијама, предводи УН Декаду здравог старења 2021-2030. У фокусу рада Светске здравствене организације, између 2015–2030. године, је концепт здравог старења, који се дефинише као „процес развоја и одржавања функционалне способности, која омогућава благостање у старијој доби,” и омогућава старијим да остану значајан ресурс за своје породице, заједницу и друштво у целини.

Водич за глобалне градове прилагођене старењу (Светска здравствена организација, 2007), дефинише осам области у којима су неопходне промене како би градови постали прилагођени старијем становништву: становање, социјална партиципација, поштовање и социјална инклузија, грађанска партиципација и запосленост, превоз, отворени простори и изграђена средина, подршка заједнице и здравствене услуге, као у комуникације и информације.¹⁰

Даблинска декларација о европским градовима и заједницама прилагођеним старењу (Даблин, 2013), значајан је документ за ЕУ.¹¹ Потписнице Даблинске декларације у обавези су да спроводе активности, које ће унапредити квалитет живота старијих, ојачати системе и услуге унутар свих сектора и промовисати културу иновација, како би заједнице биле прилагођеније старијима. Притом, ова декларација уважава принципе активног старења и осам приоритетних области, које је донела Светска здравствена организација, као и принципе УН за старије (независност, самооствареност, партиципација, брига и достојанство).

Међународна унија за телекомуникације у свом извештају „Старење у дигиталном свету – од рањивих до вредних” наглашава нове трендове, добре праксе и решења како би се обезбедило да старији буду интегрисан и активан део дигиталног друштва. Извештај даје смернице и препоруке за политике о томе како укључити старије, смањити њихову рањивост и подстаћи економски раст чинећи друштва инклузивнијим.¹²

ЕУ стуб социјалних права (*EU Pillar of Social Rights*), представља важан оквир политика, који садржи 20 принципа у вези са јачањем социјалне димензије ЕУ. Принцип 15. односи се на приходе и пензије у старијем животном добу.¹³ Он садржи две важне смернице: 1) радници и samozапослени у пензији имају право на пензију у складу са доприносима и гарантовани адекватни доходак; жене и мушкарци треба да остваре једнаке могућности у пензијским правима; 2) свако лице у старијем добу има право на ресурсе, који омогућавају достојанствен живот. Осим тога, и други принципи Европског стуба социјалних права релевантни су за обезбеђивање квалитетног живота у старијем добу, попут здравствене заштите, укључивања лица са инвалидитетом, дуготрајне неге, подршке у становању, приступа основним услугама. Република Србија као земља кандидат за чланство у ЕУ у обавези је да своје јавне политике усклади, између осталог и са принципима Европског стуба социјалних права.

Green Paper on Aging заснован је на налазима извештаја о утицају демографских промена, које је објавила Европска комисија у јуну 2020. године, и истиче изазове и могућности демографског старења, узимајући међугенерациску солидарност као кључну основу.¹⁴

¹⁰ https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/43755/9789241547307_eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y

¹¹ https://www.agefriendlyeurope.org/sites/all/modules/custom/features/age_covenant/files/Dublin-Declaration-on-AFC-2013.pdf

¹² *Ageing in a Digital World – from Vulnerable to Valuable*, ITU Development Sector, 2021, <https://www.itu.int/dms.pub/itu-d/opb/phcb/D-PHCB-DIG-AGE-2021-PDF-E.pdf>

¹³ <https://op.europa.eu/webpub/empl/european-pillar-of-social-rights/en/>

¹⁴ *European Commission, Directorate-General for Communication, (2022). Green paper on ageing, Publications Office of the European Union.* <https://data.europa.eu/doi/10.2775/785789>

Извештај Европске комисије о утицају демографских промена (*The European Commission Report on the Impact of Demographic Change*) представља покретаче демографских промена и њихов утицај широм Европе.¹⁵

UN Global Report on Ageism идентификује препоруке за различите актере (државе, УН агенције, организације цивилног друштва, приватни сектор) у погледу забране дискриминације на основу година старости.¹⁶

УН су 2015. године усвојиле Резолуцију о Агенди за одрживи развој до 2030. године.¹⁷ Агенда 2030 универзална је стратегија, којом се од држава чланица очекује мобилизација свих ресурса како би Глобални циљеви одрживог развоја били остварени до 2030. године. Агенда 2030, са свих 17 Глобалних циљева, укључује три димензије одрживог развоја: економски раст, социјалну инклузију и заштиту животне средине. Циљ Агенде посвећен је искорењивању сиромаштва у свету. Имајући у виду да Агенда представља глобално стратешко усмерење, у оквиру Циљева нису посебно апострофиране одређене вулнерабилне категорије (старији, млади, становника руралних подручја), али је Извештај о напретку у остваривању Глобалних циљева одрживог развоја до 2030. за Републику Србију у 2022. години¹⁸ указао на удаљавање од Циља смањења сиромаштва за старије од 65 година. Глобални циљ 1. Агенде 2030 (Свет без сиромаштва), предвиђа окончање сиромаштва свуда и у свим облицима и обухвата 7 подциљева, који се прате на основу 13 индикатора. У Републици Србији, тренутно се прати напредак у односу на 5 подциљева и девет индикатора. Према наведеном извештају, Република Србија је, остварила значајан напредак у смањењу ризика од сиромаштва или социјалне искључености. Напредак у смањењу ризика од сиромаштва остварен је код свих старосних група осим старијих (65+) код којих се бележи значајно удаљавање од Циља. Значајно удаљавање од Глобалног циља регистровано је и у мобилизацији ресурса за примену политика окончања свих облика сиромаштва. Према подацима у Извештају, удео укупних државних расхода за основне услуге (образовање, здравствена и социјална заштита) опао је са 56% у 2015. години на 51,2% у 2020. години. Од посматрана три сектора, сектор здравствене заштите забележио је раст издвајања за 2,4 процентних поена, док је сектор социјалне заштите забележио смањење од чак 6,6 процентних поена (са 36,6% на 30%).¹⁹

Декада здравог старења 2020–2030²⁰ Светске здравствене организације уводи кључна начела на којима би требало да се заснивају све акције, које се тичу старијих: људска права, равноправност, једнакост, недискриминација, равноправност полова и међугенерациска солидарност. У складу с тим начелима, током израде ове стратегије покренут је дијалог са релевантним чиниоцима уз отварање тема, које уважавају и промовишу ове принципе деловања, па је Стратегија, између осталог, усклађена с приоритетима Декаде за здраво старење 2020–2030.

¹⁵ *Report on the impact of demographic change (2020) – Reader friendly version | European Commission (europa.eu)*

¹⁶ <https://www.who.int/publications/i/item/9789240016866>

¹⁷ https://www.undp.org/sustainable-development-goals?gclid=Cj0KCQjwnf-kBhCnARIsAFlg492b07R4TTbNVcmIaUYNSjNnnaSHIVMPJACIYj-xZBKxh8JG2QBcpzYaApFGEALw_wcB

¹⁸ <https://sdg.indikatori.rs/media/1621/izvestaj-o-napretku-u-ostvarivanju-ciljeva-odrzivog-razvoja-do-2030-godine-u-srbiji-2022.pdf>

¹⁹ https://www.undp.org/sustainable-development-goals?gclid=Cj0KCQjwnf-kBhCnARIsAFlg492b07R4TTbNVcmIaUYNSjNnnaSHIVMPJACIYj-xZBKxh8JG2QBcpzYaApFGEALw_wcB

²⁰ WHO Europe, decade of healthing ageing; <https://www.euro.who.int/en/health-topics/Life-stages/healthy-ageing/news/news/2021/01/decade-of-healthy-ageing-2021-2030>

III. ПРЕГЛЕД И АНАЛИЗА ПОСТОЈЕЋЕГ СТАЊА

Разматрање и анализа демографског стања, тенденција и проблема у функцији дефинисања јавних политика засновано је на демографским карактеристикама грађана старијих од 65 година, с тим у вези, детерминишућим факторима и очекиваним променама у догледној будућности у односу на претходни период.²¹

Републички завод за статистику је крајем децембра 2022. године објавио да је према подацима последњег пописа у Републици Србији (2022. година) укупан број становника 6.647.003 (48,6% мушкараца и 51,4% жена).²²

Просечна старост становништва Републике Србије износи 43,8 година, с тим што су жене у просеку старије од мушкараца за око три године (просечна старост жена је 45,2 године, а мушкараца 42,4 године):

Табела 1. Становништво према полу и просечној старости, укупно и по регионима.²³

	број становника			просечна старост		
	укупно	мушко	женско	укупно	мушко	женско
Република Србија	6.647.003	3.231.978	3.415.025	43,8	42,4	45,2
Београдски регион	1.681.405	794.413	886.992	42,7	41,03	44,2
Регион Војводине	1.740.230	845.739	894.491	43,6	42,03	45,2
Регион Шумадије и Западне Србије	1.819.318	895.840	923.478	44,3	43,1	45,5
Регион Јужне и Источне Србије	1.406.050	695.986	710.064	44,9	43,7	46,02

На основу података последња два пописа (2011. и 2022. године) тренд депопулације у Републици Србији је интензивираан. Смањење становништва је резултат и негативног природног прираштаја и негативног миграционог салда.

Негативни природни прираштај у Републици Србији бележи се већ преко 30 година (од 1992. године), а посматрано на хиљаду становника, стопа природног прираштаја је веома ниска и у 2019. години износила је -8%,²⁴ док је на нивоу ЕУ забележена позитивна стопа природног прираштаја.²⁵

Према подацима демографске статистике, очекивано трајање живота живорођене деце у Републици Србији у 2019. години било је на укупном нивоу 73,1 година за мушкарце и 78,3 године за жене.²⁶ У односу на Попис 2011, просечна старост повећана је за око једну и по годину.

²¹ Ради потребе израде пратећих акционих планова уз ову стратегију, 2019. година је одређена за базну годину, која ће се користити приликом израде наведених планова. Ова година је одабрана због одређених специфичности, које су карактерисале претходне године, односно 2020. и 2021. годину и време пандемије и постпандемије узроковане КОВИД-19.

²² <https://popis2022.stat.gov.rs/sr-Cyrl/>

²³ Попис становништва, домаћинства и станова 2022, Републички завод за статистику

²⁴ *Ibid.*

²⁵ <http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Population>

²⁶ <https://publikacije.stat.gov.rs/G2022/Pdf/G202214019.pdf>

Животни век у Републици Србији је за пет до десет година краћи²⁷ у односу на просеке у Европској унији.²⁸

Промена у дистрибуцији становништва према старијим годинама – позната као старење становништва – започела је у земљама са високим приходима (нпр. у Јапану је 30% становништва већ старије од 60 година). Међутим, до 2050. године, две трећине светске популације старије од 60 година живеће у земљама са ниским и средњим приходима.²⁹ Ове земље биће суочене са великим изазовима како би њихови здравствени и социјални системи били спремни да максимално подрже актуелне демографске промене.

Свака земља на свету бележи раст удела старијих у популацији. У односу на вредности из 2010. године раст је готово две године код оба пола. До 2030. године, једно од шесторо људи на свету имаће 60 или више година.³⁰

Табела 2. Становништво према великим старосним групама, по регионима:

	Укупно		0–14		15–64		65 и више година	
	укупно	%	укупно	%	укупно	%	укупно	%
Република Србија	6.647.003	100	955.452	14,4	4.222.696	63,5	1.468.855	22,1
Београдски регион	1.681.405	100	254.270	15,1	1.086.113	64,6	341.022	20,3
Регион Војводине	1.740.230	100	254.971	14,7	1.108.342	63,7	376.917	21,7
Регион Шумадије и Западне Србије	1.819.318	100	258.234	14,2	1.143.283	62,8	417.801	22,9
Регион Јужне и Источне Србије	1.406.050	100	187.977	13,4	884.958	62,9	333.115	23,7

У периоду између два пописа у Републици Србији није дошло до значајне промене у уделу млађих од 15 година у укупном становништву – 14,3% (Попис 2011. године) наспрам 14,4% (Попис 2022. године), али је дошло до осетног смањења удела лица старости 15–64 године – са 68,3% (2011) на 63,5% (2022), тј. за око 5%, док је удео лица старости 65 и више година порастао са 17,4% (2011) на 22,1% (2022). Најнеповољнија демографска ситуација је у Региону Јужне и Источне Србије, где је скоро свако четврто лице (23,7%) старије од 65 година.³¹

Као последица смањења броја становника и старења популације смањује се број радно способних лица. Ово се одражава на економску ситуацију у друштву, као и на ниже потенцијале за финансирање социјалне сигурности, која се великим делом ослања на опорезивање рада. Старење радне снаге, као део феномена популационог старења, али и настојања да се реше његове последице – захтева већа издвајања за преквалификацију и додатну едукацију, а потенцијално и за накнаде у случају незапослености и настајања инвалидности или ситуације

²⁷ <https://www.udruzenjesz.rs/images/PDF/nacrt-strategije-socijalne-zastite-2019-2025-27032019.pdf>

²⁸ <https://www.euronews.rs/evropa/vesti/85964/prosecan-zivotni-vek-evropljana-raste-u-kojim-zemljama-stanovnici-zive-najduze-a-u-kojim-najkrace/vest>

²⁹ <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ageing-and-health>

³⁰ Ibid.

³¹ <https://popis2022.stat.gov.rs/sr-Cyrl/>

хендикепе услед све дужег присуства старијих на тржишту рада.³² Системи пензијског и инвалидског осигурања, социјалне и здравствене заштите, одговарају на изазове овакве демографске структуре, уз праћење европских трендова у јавним политикама и, наравно, пре свега потреба и могућности домаће економије.

Исељавање доприноси и бржем растурању традиционалних вишегенерацијских породичних модела, утиче на повећање удела старачких домаћинстава и ствара све већу тражњу за услугама неге, које се иначе уобичајено пружају у проширеној породици.³³ Према подацима из 2019. године, у Републици Србији, 23,8% старијих живи самачким старачким домаћинствима.³⁴ Приближно трећина њих (31,5%) има озбиљне тешкоће у обављању свакодневних кућних активности (куповина намирница, припремање хране, лакши и тежи кућни послови), а скоро сваки десети (9,5%) има озбиљне потешкоће у обављању активности личне неге (облачење, свлачење, коришћење тоалета, купање, туширање).³⁵ Значајно чешће су у обављању свакодневних кућних активности и активности личне неге биле ограничене жене, старије од 75 година, становници ванградских насеља, најнижег образовања, као и најсиромашнији. У популацији старијих са потешкоћама при обављању кућних активности 29,7% нема потребу за помоћи, 33,3% добија довољно помоћи, док неостварену потребу за помоћи пријављује више од трећине (37%).³⁶ У популацији старијих при обављању кућних активности 29,7% њих нема потребу за помоћи, 33,3% добија довољно помоћи, док неостварену потребу за помоћи пријављује више од трећине (37%).³⁷ Значајно чешће су у обављању свакодневних кућних активности и активности личне неге биле ограничене жене, старије од 75 година, становници ванградских насеља, најнижег образовања, као и најсиромашнији.

Трећина становништва старијих од 65 година (31,9%) оцењује сопствено здравље као врло добро и добро, нешто више од трећине становништва (41,3%) као просечно, а четвртина (26,8%) као лоше и врло лоше. Становништво Јужне и Источне Србије (30,7%), као и становништво ванградских насеља (31,4%) у значајно је већем проценту оценило своје здравље као лоше. У односу на 2013. годину, ово је побољшање показатеља општег здравља када је петина старијег становништва (22,4%) проценила своје здравље као добро и врло добро.³⁸ Међутим, Република Србија се и даље налази испод просека земаља ЕУ. По подацима ЕУРОСТАТ-а више од трећине становника (42,4%), од 27 земаља Европске уније старости 65 и више година проценило је сопствено здравље као врло добро и добро у 2019. години, а 14,4% као лоше. Функционално ограничење хода има скоро половина старије популације у Републици Србији (44,8%), функционално ограничење вида 40,7% и слуха 45,9%, док сваки четврти старији (25,8%) има велике тешкоће са ходом, 8,7% велике тешкоће са видом, а 13,9% велике тешкоће са слухом.

Попуњеност капацитета домова за одрасле и старије у 2019. години била је 85% за приватни и 93% за јавни сектор.³⁹ У приватном сектору од 2015. године константно расте број

³² Matković G. (2018). *Država blagostanja u zemljama Zapadnog Balkana*. Centar za socijalnu politiku, Beograd

³³ *Ibid.*

³⁴ https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=_Ivps30&lang=en

³⁵ RZS i Batut (2021). *Istraživanje zdravlja stanovništva Srbije 2019. godine*. Beograd: Ministarstvo zdravlja Republike Srbije

³⁶ Истраживање здравља становништва Србије 2019. године, Републички завод за статистику, 2021, <https://publikacije.stat.gov.rs/G2021/pdf/G20216003.pdf>

³⁷ Истраживање здравља становништва Србије 2019. године, Републички завод за статистику, 2021, <https://publikacije.stat.gov.rs/G2021/pdf/G20216003.pdf>

³⁸ *Ibid.*

³⁹ <http://www.zavodsz.gov.rs/media/2162/izvestaj-o-radu-ustanova-za-smestaj-odraslih-i-starijih-za-2020.pdf>

запослених, ангажованих радника у овом сектору, па је нпр. у 2019. години у односу на 2018. годину повећан број ангажованих радника за 3%.⁴⁰ Потребно је нагласити и да је током последњих десет година у Републици Србији било само осам субспецијализација из геријатрије што, с обзиром на брз раст удела старијих у популацији треба да служи као упозорење.⁴¹

У Републици Србији обухват пензијама корисника старости 65 и више година био је у сталном порасту у претходном периоду.⁴²

Табела 3. Број корисника пензија старости 65 и више година у периоду од 2017. до 2022. године (стање 31. децембар 2022. године):

година	старосне пензије		инвалидске пензије		породичне пензије			укупно
	мушкарци	жене	мушкарци	жене	мушкарци	жене	деца	
2017	455.078	377.934	106.797	66.227	4.891	223.564	8.932	1.243.423
2018	471.358	397.119	105.202	66.491	5.110	223.795	8.403	1.277.478
2019	488.418	417.566	103.819	66.656	5.345	225.610	8.053	1.315.467
2020	500.206	434.555	101.356	66.381	5.566	224.162	7.535	1.339.761
2021	500.921	443.963	95.095	63.810	5.687	221.063	6.835	1.337.374
2022	505.976	451.656	90.629	62.114	5.964	221.465	6.415	1.344.219

Напомена: Број корисника породичних пензија је податак о броју корисника, али не и о броју породичних пензија из којих се право изводи.

Жене старости 65 и више године представљају готово 95% укупног броја корисника породичних пензија старости 65 и више година, док у укупном броју корисника породичних пензија свих узраста имају учешће од скоро 70% (подаци за 2022. годину). То показује значај института породичне пензије као и пензијског и инвалидског осигурања у целини за одржање социјалног положаја ове категорије лица. Према подацима Републичког фонда ПИО, 2017. године 72% жена старости 65 и више година примало је старосну пензију у односу на укупан број жена корисница старосне пензије, а ово учешће расте на 82% 2019. и 89% 2022. године:

Табела 4. Број корисника пензија према категорији осигураника, подаци за мај 2023. године:

Запослени	Самосталне делатности	Пољопривредници	Укупно
1.397.624	109.544	139.020	1.646.188

Табела 5. Број корисника по врсти пензије, подаци за мај 2023. године:

Старосна	Инвалидске	Породична	Укупно
1.081.594	236.404	328.190	1.646.188

Насиље над старијима се у Републици Србији препознаје и третира превасходно као насиље у породици и током последњих година у овој области направљени су значајни напори да се ова врста насиља превенира као и да се лицима која су јој изложене пружи адекватна

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Четврти извештај о спровођењу Мадридског интернационалног плана акције о старењу 2017-2021. године, чију је израду подржао Популациони фонд Уједињених нација.

⁴² Извор: Републички фонд за пензијско и инвалидско осигурање

подршка. На нивоу општина постоји координиран одговор на пријаве насиља у породици од стране међусекторских тела које предводи тужилаштво уз учешће полиције, центра за социјални рад и других служби и институција онако како је то потребно.⁴³

Према евиденцији центара за социјални рад, старији су представљали приближно једну шестину свих случајева породичног насиља пријављених овим установама:⁴⁴

Табела 6. *Учешће старијих (65+ година) у укупном броју насиља пријављених центрима за социјални рад:*

Старији (65 +)	Физичко насиље	Сексуално насиље	Психичко насиље	Економско насиље	Учешће старијих
2016.	17%	8%	19%	29%	18%
2017.	16%	15%	18%	17%	17%
2018.	15%	12%	17%	29%	16%
2019.	14%	15%	15%	25%	15%
2020.	15%	27%	16%	25%	16%

Како Република Србија спада у ред демографски старијих држава, са перспективом даљег старења и продужења животног века становништва, динамичне и значајне демографске промене постављају велике друштвене изазове, који се односе како на финансијску стабилност старијих (покривеност одговарајућим пензијама и социјалном и здравственом заштитом), тако и на пружање различитих услуга за ову групу становништва у потребном обиму. Начин понашања према старијим грађанима и креирање одговарајућих могућности за задовољење њихових потреба омогућава не само остваривање равноправности старијих, него свих генерација, имајући у виду неизбежан процес старења.

Значајна димензија свакодневнице старијих односи се на брачну структуру ових лица, јер индиректно показује односе у оквиру домаћинства. У становништву старијем од 65 година, попис становништва открива највећи број удовица и ожењених мушкараца. Када се говори о домаћинствима у којима живе старији становници, два најбитнија обележја се морају узети у обзир – прво се односи на структуру домаћинства по броју чланова, а друго на карактеристике самачких старачких домаћинстава.

Суштина демографије је да добро познаје и користи разноврсне изворе података, које уз помоћ адекватних техника анализе претаче у релевантне и за употребу функционално боље индикаторе. Стога је у циљу успешнијег упознавања популације старијих, њихових активности, свакодневнице, међугенерациске солидарности, здравља – корисно сагледати постојећа истраживања, као што су: Анкета о радној снази,⁴⁵ Анкета о потрошњи домаћинстава,⁴⁶ Анкета о коришћењу слободног времена,⁴⁷ Анкета о приходима и условима живота (*SILC*).⁴⁸

⁴³ Четврти извештај о спровођењу Мадридског интернационалног плана акције о старењу 2017-2021. године, чију је израду подржао Популациони фонд Уједињених нација.

⁴⁴ Годишњи извештаји о раду центара за социјални рад, Републички завод за социјалну заштиту, Београд, 2020

⁴⁵ <https://www.stat.gov.rs/sr-latn/oblasti/trziste-rada/anketa-o-radnoj-snazi/>

⁴⁶ <https://www.stat.gov.rs/sr-Latn/oblasti/potrosnja-prihodi-i-uslovi-zivota/potrosnja-domacinstva>

⁴⁷ https://eige.europa.eu/publications-resources/thesaurus/terms/1447?language_content_entity=sr-Cyrl-RS

⁴⁸ <https://www.stat.gov.rs/sr-latn/oblasti/potrosnja-prihodi-i-uslovi-zivota/prihodi-i-uslovi-zivota/>

У условима растућег броја старијег становништва, није довољно изучавати само тренд повећања обима оних, које дефинишемо на овај начин (преко 65 година), односно мерити само димензије процеса старења. Неопходно је да се детаљније упозна ова категорија становништва, њене структурне карактеристике према различитим обележјима, родне разлике, просторни размештај и концентрација, њени потенцијали, њен значај као дела људских ресурса, и да се открије комплетан демографски профил старијег становништва. Тек са таквим увидом, долази се до сазнања како може да функционише друштво старијих и каква је њихова друштвена улога. У трагању за одговорима на ова питања неопходно је имати упориште у концепту здравог и активног старења.

*

Према тренутном стању и положају старијих, могуће је груписати области и садржаје међусобно блиске по питању релевантности и спровођења активности, које се тичу тешкоћа и нерешених друштвених односа, а који отежавају свакодневни живот лица изнад 65 година старости. Узимајући претходно у обзир друге инструменте јавних политика у Републици Србији, који се већ обрађају појединим доменима релевантним за старије, као што су питање спречавања и заштите од дискриминације или поступање у ванредним ситуацијама – уочено је следеће:

1. **Непоштовање различитости, родне равноправности, схватања међугенерациске и интрагенерациске солидарности од стране опште популације и недостатак (генерациског) дијалога;**
2. **Изостанак неопходног подстицајног и подржавајућег окружења, прилагођеног старијим и њиховом психо-физичком стању без јасне подршке неформалним неговатељима, довољно развијених и доступних јавних и алтернативних услуга заштите старијих од занемаривања и злостављања, подизања свести и слике о старењу и старијим;**
3. **Друштвена партиципација старијих није задовољавајућа имајући у виду њихове капацитете и жељу за личним унапређењем/усавршавањем како би остварили већ постојеће шансе за радним ангажовањем или побољшали услове живота у сеоским подручјима уз партиципацију старијих и њихово укључивање у процесе креирања политика и доношења одлука није задовољавајући упркос њиховом великом животном искуству и потенцијалима;**
4. **Знање и животно искуство старијих, као и допринос који старији могу дати друштву, нису адекватно вредновани нити се активно рачуна на волонтерско ангажовање лица изнад 65 година старости;**
5. **Стил здравог и активаног живота старијих још није заживео у жељеном обиму како би ова категорија остварила заштиту свог здравља на одговарајући начин, превенирала болести и настанак инвалидитета и имала ефикасну институционалну заштиту у случајевима насиља, које трпе.**

IV. ВИЗИЈА

Достојанствен и испуњен живот старијих захваљујући здравом и активном процесу старења

Услови за остварење визије односе се на бољу информисаност, уважавање и укључивање старијих у друштвену заједницу као ресурс са свим препознатим капацитетима. Такође је потребан висок степен сензибилности заједнице спровођењем активности са равноправним учешћем старијих мушкараца и жена у свим областима друштвеног живота (политичком, социјалном, економском, културном, спортском). Стога се Стратегија заснива на следећим начелима:

- Једнакости – старији имају иста права и могућности, као и остали грађани кроз партиципацију у економском, радном, социјалном, културном, политичком и другом животу заједнице и једнак приступ свим структурама друштва;
- Родне равноправности – имплементација (*mainstreaming*) начела родне равноправности у све структуре јавних политика намењених старијим;
- Превенције од дискриминације и насиља – приступ основним правима, поштовање достојанства и физичког интегритета, индивидуалне аутономије и заштите свих људских права и основних слобода;
- Међугенерациске и интрагенерациске солидарности – знање и животно искуство старијих, као и допринос, који старији дају заједници, вредновани су и уважени, као ресурс савременог друштва;
- Индивидуалности – добровољно одлучивање и поштовање права на лични избор лица старијих од 65 година.

V. ОПШТИ И ПОСЕБНИ ЦИЉЕВИ СТРАТЕГИЈЕ

Општи циљ: **Активна и здрава укљученост лица старијих од 65 година у све друштвене и друге области**

Општи циљ се добрим делом ослања на међународне документе, који подстичу оснаживање лица старијих од 65 година, а пре свега на Мадридски акциони план за старење (МИПАА) са Регионалном имплементационом стратегијом (РИС) и већ наведеним приоритетима у вези са: 1) старија лица и развој; 2) унапређење здравља и благостања у старијем добу; и 3) стварање околине, која подржава и подстиче развој старијих. Осим тога, Стратешки оквир Светске здравствене организације о здравом старењу (Декада за здравог старења 2020-2030) односи се на: економску, бихевиоралну, личну и социјалну детерминанту и здравствене и социјалне услуге, као и физичко окружење уз промоцију концепта здравог старења. На основу наведеног, и посебни циљеви Стратегије засновани су на ставовима из наведених глобалних инструмената.

Показатељ исхода	Јединица мере	Почетна вредност	Циљана вредност	Извори верификације
Удео здравог живота у преосталом очекиваном животу у доби од 65 година	%	31,9%	42%	Републички завод за статистику

Виши ниво квалитета живота старијих лица	%	0	Увећање за 45% у односу на почетну вредност	Резултати спроведеног истраживања путем <i>WHOQoL-BREF</i> ; Министарство за бригу о породици и демографију
Осигурана пуна интеграција и учешће старијих особа у друштву.	%	0	Увећање за 35% у односу на почетну вредност	Резултати спроведеног истраживања; Министарство за бригу о породици и демографију

Посебни циљеви:

1. Повећана информисаност опште популације о потребама и могућностима лица старијих од 65 година,
2. Унапређен приступ јавним услугама за старије, нарочито у сеоским срединама,
3. Доступни програми целоживотног учења, као и спортски и културни садржаји за старије,
4. Оснажене волонтерске активности старијих, посебно у јединицама локалне самоуправе,
5. Унапређена институционална и ванинституционална заштита старијих (заштита здравља, социјална заштита и сигурност и превенција од насиља).

Данас је број старијих у свету у сталном порасту. Модерне државе настоје да створе услове за имплементацију свеобухватних стратегија, које су усмерене на старије, њихову добробит, здравље и квалитет живота. Разумевање социјалних аспеката старости веома је важно за подизање квалитета живота старије популације. Социјална мрежа и социјална подршка, очување менталног здравља, начин живота, промене у социо-економском положају и друштвеним улогама – само су неке од области релевантне за подизање и очување здравог и активност процеса старења. Ради промоције међугенерациске солидарности, као и стварања друштвене средине, која може адекватно одговорити на потребе старије популације развијени су алати за процену квалитета живота и благостања:

- Индекс субјективно процењеног благостања (*Subjective Well Being*),⁴⁹
- Индекс задовољства животом (*Life Satisfaction Index*),⁵⁰
- Индикатори квалитета живота (*Quality of Life Indicators*).⁵¹

Квалитет живота одређују објективни услови живота и њихова субјективна процена у смислу задовољства и благостања. Свако лице индивидуално доживљава и објашњава квалитет одређених сегмената свог живота, иако су за реалан квалитет живота потребни одређени услови,

⁴⁹ <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/9789264191655-en.pdf?expires=1689500328&id=id&accname=guest&checksum=04793CEB2FE1B7E891DD39106BEC8AFA>

⁵⁰ <https://scales.arabpsychology.com/s/life-satisfaction-index-lsi/>

⁵¹ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Quality_of_life_indicators

као што су здравље, љубав, хоби, посао, пријатељи, породица, испуњене жеље, машта и новац. Квалитет живота је субјективан доживљај и осећај појединца: осећај радости, животног задовољства, постојање унутрашњег мира, блаженства, живота без посебне оптерећености без страха и неизвесности.

Демографске карактеристике старијих у Републици Србији одређују активности и конкретне мере, којима се достиже њихов виши квалитет живота, сигурност и достојанство. Као један од могућих одговора на савремене популационе тенденције, усваја се концепт здравог и активног старења, који представља радикалан заокрет у промишљањима о демографском старењу, јер није директно усмерен на проблем институционалне заштите и збрињавање старијих, већ подразумева њихову социјалну инклузију, која се ослања на њихова знања, вештине и компетенције, а посебно на животно искуство. Парадигма здравог и активног старења обухвата продужавање радне активности, целоживотно учење, међугенерациску солидарност, квалитетну здравствену и културну потрошњу, што за крајњи циљ има интензивнију друштвену улогу старијих и виши квалитет њихових живота.

Активно старење

Увођење активног старења у јавне политике представља основну стратешку акцију из Мадридског међународног плана акције о старењу,⁵² којим је препоручено државама чланицама УН да се приликом креирања јавних политика уважавају феномен активног старења. Крајњи циљ овог поступка је довођење економије и друштва у хармонију са демографским променама. Основна стратешка тенденција је афирмација активизма старијих у свим сегментима друштва са образложењем да постоји економска, социјална и свака дуга оправданост.

Сви релевантни индикатори говоре у прилог чињеници да старији у будућности могу очекивати здравији и квалитетнији живот, односно сигурнију и достојанственију старост. Такву старост ће им, поред осталог, омогућити друштвени активизам. Интензивније и активније укључивање становништва старијих генерација у друштвене, економске, политичке, социјалне и друге активности предуслов су неутрализовању негативних аспекта и ефеката процеса старења.

Иако је спремност старијих да се укључе у заједницу тренутно велика, стварно активно учешће је знатно ниже. Међутим, може се претпоставити да ће се у будућности, доласком „нових старијих”, који ће се одликовати бољим здрављем, већом физичком спремом и вишим просечним степеном образовања – јавити знатан активациони потенцијал.

Родна равноправност

У припреми Стратегије, водило се рачуна о свим подацима и информацијама, које упућују на специфичне форме друштвене и економске искључености, а којима су посебно изложене жене старије од 65 година. Светска здравствена организација указује на отежан положај жена старијих од 65 година у односу на мушкарце исте старосне доби, посебно када је у питању сиромаштво и изложености насиљу. Интенција је да се промовише и развија друштвени сензибилитет према наведеној категорији жена, при чему се уважавају специфична економска и друштвена ограничења, којима су изложене (удовице). У свим промотивним активностима везаним за реализацију Стратегије, охрабрује се учешће и жена и мушкараца, обезбеђивањем равноправног приступа правима и могућностима, које се пружају овим стратешким документом.

Међугенерациска и интрагенерациска солидарност

⁵² <http://www.zavodsz.gov.rs/media/1254/vodic-za-nacionalnu-implementaciju-mipaa.pdf>

Продужетак животне доби у XXI веку у Републици Србији у односу на претходне периоде доводи до измењених потреба генерација. Различите генерације имају различита животна искуства, другачије вредности и погледе, што у пракси може представљати извор ниске међусобне толеранције. У циљу превенције оваквих односа, али и самоће и друштвене изолације старијих – потребна је доследна примена принципа међугенерациске солидарности, интеракције и комуникације. Стратегијом је, стога, препозната потреба да се додатним друштвеним подстицајем оснажи положај старијих и на тај начин створе услови за прихватљив простор свим генерацијама, које се у њему налазе.

Демографске пројекције о старењу становништва изискују потребу да се оснажи и улога и значај породице у помоћи њеним старијим члановима. Друштвена заједница се у мери постојећих ресурса и праксе ангажује у подршци породици посредно кроз различите облике обезбеђивања услуга старијим, материјалне и нематеријалне природе. Заштићена су права старијих, која нису у стању да обезбеде себи услове за живот, односно немају сроднике, који су позвани да се о њима старају. Међутим, члановима породице, неформалним неговатељима, који брину о оболелим, одраслим и старијим, неопходна је доступност низа мера и услуга у таквим ситуацијама.

Целоживотно учење

Упркос прихваћеној концепцији целоживотног учења у Републици Србији, резултати остварени у пракси показују да није постигнут значајнији напредак. Помало је занемарена чињеница да у процес целоживотног учења морају бити укључене све генерације (од најмлађих, до најстаријих), односно да перманентног учења и образовања нема без образовања старијих.

Инфраструктура за промовисање целоживотног учења неједнако је распоређена, са посебно негативним карактеристикама у сеоским подручјима и малим градовима. Понуде у области информационо-комуникационих технологија за старије су недовољно развијене. „Нови” медији још увек нису у довољној мери разумљиви и доступни старијој популацији (са изузетком мобилне телефоније).

Здравствени стручњаци указују на позитивне ефекте континуиране менталне стимулације на одржавање доброг здравља. По њима, више образовање смањује ризик од деменције. Осим тога, учешће у даљем усавршавању доводи до социјалне интеграције или јачања позитивне друштвене слике о старости, повећава физичко и психичко благостање, позитивно утиче на грађански ангажман и волонтерски рад. За старије, образовање значи учење вештина и способности да се носе са свакодневним животом.

Дигитална компетенција

Старије треба подржати у смислу „дигиталне писмености” (дигиталне компетенције) како не би били искључени из процеса друштвене партиципације, који се све више догађа у области нових технологија (е-Управа, е-Здравље, е-Сандуче, е-Аграр, онлајн куповина). Опрема и употреба медија не зависе само од старосне доби и пола, већ и од региона становања, образовања и запослења. Хетерогеност групе старијих од 65 година захтева више диференцираних понуда за обуку у медијским вештинама (е-учење) и дигиталним вештинама.

Популациона едукација о здравственим, психолошким и социјалним аспектима старења

Популациона едукација је неопходна, пре свега, да би се створила другачија културна клима и унапредио статус и улога старијих у модерном друштву. Отуда је, с једне стране, неопходна промена многобројних стереотипа, предрасуда и неразумевања везаних за старост. С

друге стране, важно је промовисати интергенерацијску и интрагенерацијску солидарност и трансфер. У том смислу је битно континуирано ширење знања међу свим генерацијама и афирмација међугенерацијске солидарности као стила живота. Модел солидарности, односно помоћи вулнерабилним члановима друштва у Републици Србији традиционално почива у већој мери на породичној, индивидуалној основи, односно мрежи социјалних контаката, него на јавним и приватним институцијама.

Приказ старости у медијима често је постављен са доста неразумевања и недовољно диференцираности да би одразио вишеструку реалност живота старијих. Медијски стереотипи и предрасуде на основу година старости морају се систематски искорењивати, при чему се мора водити рачуна о језику у медијима, као и о визуелном нивоу.

Партиципација и интеграција старијих у друштвену заједницу

У локалним заједницама уочен је недостатак активности где би старији могли учествовати, односно мали је број иницијатива у које би се заинтересовани старији од 65 година могли укључивати, како би унапредили свој живот. Стога ресурси, које имају старији, њихове способности, знања, вештине и компетенције остају неискоришћене, а услед социјалне искључености долази до нижег нивоа квалитета живота старијих.

У низу већ усвојених стратешких докумената, утврђена је потреба за подстицањем активности старијих и значаја радне активности и после стицања права на пензију. У том смислу је и законским решењима померена старосна граница, као један од услова за остваривање права на пензију. Међутим, врло мали број старијих остаје радно активан после испуњавања тог услова, па је радно ангажовање после пензионисања ретка појава. Како би се овај тренд променио, требало би размишљати о флексибилнијим начинима радног ангажовања након одласка у пензију (рад на даљину, промена каријере). Осим тога, рад у старости обухвата и широк спектар друштвено корисних активности, како за старије, тако и за средину у којој живи. (нпр. добровољни рад или бригаа о рођацима којима је потребна нега, неформално васпитање/описмењавање младих). Посвећеност добровољном раду, омогућава старијим да остваре своје вештине и учине их видљивим у спољашњем свету, чиме стичу поштовање и уважавање.

Задовољство животом је веће међу онима, који могу да искусе своју „самоефикасност“. У међугенерацијским контекстима, као што су размена знања и савети при обављању комшијских и других добровољних задатака, корист од ове посвећености постаје видљива изван сопствене старосне групе и сопствене личности.

Механизми подршке и међусекторска сарадња

За унапређење здравственог стања и, уопште, положаја старијих, посебно је значајно да службе здравственог и социјалног сектора буду ако не интегрисане, оно барем координисане. Едукација старијих и чланова њихових породица и промовисање здравог начина живота представљају саму суштину ове стратегије, па је потребно додатно подстаћи развијање инфраструктуре у сеоским срединама, како би и старији, који тамо живе, имали одговарајуће услове и приступ установама здравствене, социјалне заштите, културе, спорта, рекреације. Неопходно је донети протоколе са јасно дефинисаним процедурама и механизмима деловања институција из различитих сектора за подршку старијим, као и ојачати улогу Савета за питање старости и старења и Савета за међугенерацијску солидарност и сарадњу.

Код људи старијих од 65 година присутни су сви облици насиља, укључујући психичко, физичко, социјално, економско са честим елементима запостављања и злостављања. Старији

ретко пријављују случајеве насиља у породици. Ситуације насиља у породици се обично доживљавају као неуспех у васпитању сопствене деце и због тога се ова дешавања не деле са другима.

Превенција институционализације

Развојем услуга у заједници отвореног типа, које подржавају егзистенцију старијих у природном окружењу, обезбеђује се подршка овој друштвеној категорији (предах смештаја за старије кориснике, дневни боравци), а у складу са стратешким документима Владе Републике Србије, који се односе на процес деинституционализације.

VI. МЕРЕ ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ЦИЉЕВА

Посебан циљ 1. – Повећана информисаност опште популације о потребама и могућностима лица старијих од 65 година

Подизање нивоа информисаности опште популације о потребама и могућностима лица старијих од 65 година омогућиће развој сензибилитета према њима и њиховој интеграцији и партиципацији у друштвеној средини. Старији имају много знања и искуства која су стекла током живота. Њихово искуство и знање треба посматрати као ресурс и бенефит који се може искористити на задовољство свих, те је важно подизати свест о компетенцијама старијих. До краја примене Стратегије, неопходно је допунити наставне планове и програме у складу са препорукама о сензибилизацији и међугенерациској солидарности према старијим.

Показатељ исхода	Јединица мере	Почетна вредност	Циљана вредност	Извори верификације
Старији су задовољнији односима у својим породицама и другим члановима друштвене заједнице према њима	Делимично/ У потпуности	Делимично у 2019. години	У потпуности у 2030. години	Резултати анкете о задовољству старијих својом породицом – Министарство за бригу о породици и демографију
Донети су допуњени наставни планови и програми за све нивое образовања	Не/Да	Не	Да	Службени гласник РС

Мера 1.1: Измењено схватање о старијима, које је проузроковало њихову социјалну искљученост

Опис и ефекти мере: Кроз организовање информативно-едукативних кампања о потребама и могућностима старијих (65+) утицаће се на информисаност опште популације. Тиме би се постигло да становништво од 60 и више година старости може на време и плански да се припреми за период након навршених 65 година и стицања права на пензију уз подршку надлежних органа и усвајање прописа, који то омогућавају.

Врста мере: информативно-едукативна

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство за бригу о породици и демографију

Показатељ резултата за Меру 1.1.	Почетна вредност	Циљана вредност	Извор верификације
Број донетих прописа о подстицању и повећању дигиталне писмености	0	2	Службени гласник РС
Број медијских промотивних активности	0	6	Извештај Министарства за бригу о породици и демографију

Период спровођења мере: 2024-2030. година

Мера 1.2: Развој међугенерациске солидарности и сензибилитета према старијим

Опис и ефекти мере: Неопходно је спровести анализу наставних планова и програма предшколског, основношколског и средњешколског образовања сагледавањем потреба старијих и стављањем фокуса на њихов развој. Стога треба допунити наставне планове и програме у складу са препорукама о сензибилизацији и међугенерациској солидарности према старијим уз промену регулативе.

Врста мере: регулаторна

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство просвете

Показатељ резултата за Меру 1.2.	Почетна вредност	Циљана вредност	Извор верификације
Спроведена анализа наставних планова и програма	0	Анализирани сви наставни планови и програми до универзитетског образовања	Извештаји Министарства просвете
Допуњени наставни планови и програми	0	Допуњени сви наставни планови и програми до универзитетског образовања	Извештаји Министарства просвете

Период спровођења мере: 2024-2030. година

*

Посебан циљ 2. – Унапређен приступ јавним услугама за старије, нарочито у сеоским срединама

Унапређен приступ јавним услугама за испуњење основних животних потреба старијих, нарочито у сеоским срединама подразумева да се омогући приступ примарним здравственим услугама, поштанским и банкарским услугама (нпр. „покретни банкарски шалтер”), као и адаптација јавних објеката у складу са стандардима приступачности за (старија) лица са инвалидитетом. На основу анализе стања потребно је, у сеоским срединама, унапредити услуге јавног превоза.

Показатељ исхода	Јединица мере	Почетна вредност	Циљана вредност (2030)	Извори верификације
Процент јединица локалне самоуправе које су обезбедиле доступност/прилагођеност јавног превоза за све старије	%	Почетна вредност ће бити одређена након спроведене анализе стања у 2023/2024	Циљана вредност ће бити утврђена након спроведене анализе стања у 2023/2024 години тј. када се утврди почетна вредност	Извештаји центара за социјални рад
Обезбеђеност доступност/прилагођеност објеката (јавних и приватних) за старије	%	Почетна вредност ће бити одређена након спроведене анализе стања у 2023/2024	Циљана вредност ће бити утврђена након спроведене анализе стања у 2023/2024 години тј. када се утврди почетна вредност	Извештаји центара за социјални рад

Мера 2.1: Доступност јавног превоза у свим руралним насељеним местима за старије, укључујући старије са инвалидитетом и са тешкоћама у кретању

Опис и ефекти мере: Урадити анализу могућих решења за увођење превоза на линијама које нису исплативе како би се дале препоруке за унапређење приступа услугама јавног превоза.

Врста мере: регулаторна

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство за бригу о породици и демографију

Показатељ резултата за Меру 2.1.	Почетна вредност	Циљана вредност	Извор верификације
Спроведена анализа за тзв. неисплативе аутобуске линије са препорукама јединицама локалне самоуправе	Не	Да	Извештај Министарства за бригу о породици и демографију
Број прихваћених препорука о аутобуским линијама од стране јединица локалне самоуправе	0	100	Извештаји центара за социјални рад

Период спровођења мере: 2024-2026. година

Мера 2.2: Обезбеђење приступачних јавних објеката старијим лицима применом начела „Дизајн за све”

Опис и ефекти мере: Отклањањем архитектонских баријера за улазак и кретање кроз објекат старијих и лица са инвалидитетом предуслов су њиховог укључивања у јавни живот и личног функционисања у заједници, као и отклањање информационалних и комуникационих баријера. Овај поступак је важан подједнако за јавне и приватне објекте (спортски центри, здравствене услуге, дворишта), али и поштанске и банкарске услуге.

Врста мере: регулаторна

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство за бригу о породици и демографију

Показатељ резултата за Меру 2.2.	Почетна вредност	Циљана вредност	Извор верификације
Број јавних установа које су отклониле баријере за приступ старијих	500	1.000	Извештаји Министарства за бригу о породици на основу података центара за социјални рад

Период спровођења мере: 2024-2030. година

*

Посебан циљ 3. – Доступни програми целоживотног учења, као и спортски и културни садржаји за старије

Доступност програмима целоживотног учења, спортско-рекреативним и културним садржајима за старије се превасходно односи на повећање доступности ових активности у заједници. Важно је информисати старије о различитим програмима и догађајима из области културе, спорта и рекреације и образовања, и омогућити њихову доступност.

Показатељ исхода	Јединица мере	Почетна вредност	Циљана вредност	Извори верификације
Лица старија од 65 година која користе садржаје из области културе, спорта и рекреације и образовања	%	Почетна вредност ће бити одређена након спроведене анализе стања у 2023/2024	Увећање корисника за 30% у односу на почетну вредност	Извештаји центара за социјални рад
Учешће старије популације у едукацији	%	Почетна вредност ће бити одређена након спроведене анализе стања у 2023/2024	Увећање корисника за 30% у односу на почетну вредност	Анкета о радној снази, Реп. завод за статистику
Процент старијих који користе интернет	%	Почетна вредност ће бити одређена након спроведене анализе стања у 2023/2024	Увећање корисника за 30% у односу на почетну вредност	Реп. завод за статистику: „Употреба рачунара, мобилних телефона за категорију лица од 55-74 година”

Мера 3.1: Промоција целоживотног учења и наставка радног ангажовања (припрема за пензију)

Опис и ефекти мере: Израдом и дистрибуцијом информативно-едукативних материјала, као и кроз организацију медијских кампања обезбедиће се информисаност опште јавности о потенцијалима, који постоје након стицања права на пензију, како би се остварило целоживотно учење као облик личног остварења лица старијих од 65 година. Промоција целоживотног учења кроз медијске кампање и информативно-едукативне материјале такође ће подстакнути старије за активним учешћем. У популацији старијих, постоји један број оних који имају непотпуно или уопште немају завршено основношколско образовање. Може се претпоставити да велики број старијих не влада елементима тзв. функционалне или нове писмености која укључује основна знања и вештине за рад на рачунару, и основама знања страних језика, спремност и мотивацију за учење, посебно у руралним подручјима.

Врста мере: информативно-едукативна

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство за бригу о породици и демографију

Показатељ резултата за Меру 3.1.	Почетна вредност	Циљана вредност	Извор верификације
Број спроведених информативно-едукативних кампања	0	6	Извештаји Министарства за бригу о породици и демографију
Број организованих медијских кампања	0	6	Извештаји Министарства за бригу о породици и демографију
Процент повећања мотивисаности старијих за учење нових вештина	0	30%	Анкета Министарства за бригу о породици и демографију

Период спровођења мере: 2024-2030. година

Мера 3.2: Задовољавање културних, образовних и спортских потреба старијих

Опис и ефекти мере: Садржаје из области културе, образовања, спорта и рекреације треба приближити старијим и мотивисати их да се укључе у различита дешавања у локалној заједници сталним јавним и друштвеним информисањем и залагањем код јединица локалне самоуправе ради прилагођавања њихове понуде старијим. Слободно време треба организовати, употпунити и квалитетно провести, јер слободно време има значајну улогу у физичком, али и психичком очувању здравља (нпр. менталног здравља).

Врста мере: подстицајна

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство за бригу о породици и демографију

Показатељ резултата за Меру 3.2.	Почетна вредност	Циљана вредност	Извор верификације
Број реализованих пројекта/програма из области културе, образовања и спорта за старије суфинансираних од стране јединица локалне самоуправе или надлежних министарстава	0	18	Извештај Министарства за бригу о породици и демографију

Процент јединица локалне самоуправе са организованим пружањем културних, образовних и спортских садржаја за старије	17%	87%	Извештај Министарства за бригу о породици и демографију
---	-----	-----	---

Период спровођења мере: 2024-2030. година

Мера 3.3: Обезбеђење јавних спортских и сличних установа за спортску рекреацију старијих
Опис и ефекти мере: Промоција активног и здравог старења утиче на мотивацију старијих за учешће у спортској рекреацији, а то се директно тиче њиховог психосоматског здравља. Емпиријски налази указују да су старији мање физички активни, што за последицу има повећан број здравствених проблема (биолошких, когнитивних и емотивних). Стога је потребно радити на обезбеђењу простора за вежбање, набавци адекватних помагала и реквизита уз подршку (волонтерску) стручног кадра

Врста мере: подстицајна

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство спорта

Показатељ резултата за Меру 3.3.	Почетна вредност	Циљана вредност	Извор верификације
Пораст процента старијих који вежбају у континуитету	Почетна вредност биће одређена након спроведене анализе стања у 2024	Увећање корисника за 30% у односу на почетну вредност	Извештаји центара за социјални рад
Пораст процента активних локалних заједница	Почетна вредност биће одређена након спроведене анализе стања у 2024	Увећање за 30% у односу на почетну вредност	Извештаји центара за социјални рад
Пораст у процентима активно ангажованог стручног кадра	Почетна вредност биће одређена након спроведене анализе стања у 2024	Увећање за 30% у односу на почетну вредност	Извештаји центара за социјални рад

Период спровођења мере: 2024-2030. година

Мера 3.4: Промоција активног и здравог старења, ефекти спортске рекреације на здравље старијих

Опис и ефекти мере: Приоритет је промоција активног вежбања у циљу унапређења здравственог стања. Једна од значајнијих активности јесте и обезбеђење јавних спортских и сличних установа за спортску рекреацију старијих уз ангажман стручног кадра.

Врста мере: информативно-едукативна

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство за бригу о породици и демографију

Показатељ резултата за Меру 3.4.	Почетна вредност	Циљана вредност	Извор верификације
Израђено Упутство о превентивном вежбању старијих	0	1	Службени гласник РС
Број јединица локалне само-	0	87	Извештаји центара

управе у којима је урађена едукација тестирања функционалних способности старијих			за социјални рад
Број старијих који су учествовали у тестирању функционалних способности	0	870	Извештаји центара за социјални рад

Период спровођења мере: 2024-2030. година

*

Посебан циљ 4. – Оснажене волонтерске активности старијих, посебно у јединицама локалне самоуправе

Унапређене волонтерске активности за старије у локалним заједницама утицаће на промену односа друштвене заједнице о потребама и могућностима старијих, али и о међугенерациској солидарности кроз различите хуманитарне, волонтерске акције и дружења. Такође, важно је осмислити различите могућности волонтирања, поред млађих омогућити и старијим да волонтирају у заједници. Тиме старији остварују социјалну укљученост у друштво и осећају се корисним што утиче на јачање самопоуздања, самопоштовања и слике о самом себи.

Показатељ исхода	Јединица мере	Почетна вредност	Циљана вредност	Извори верификације
Активно учешће старијих у волонтерским активностима јединица локалне самоуправе	%	Почетна вредност ће бити одређена након спроведене анализе стања у 2024	Увећање корисника за 30% у односу на почетну вредност	Анкета <i>SILC</i>
Ангажовање старијих за бригу о деци предшколског и основношколског узраста	%	Почетна вредност ће бити одређена након спроведене анализе стања у 2024	Увећање корисника за 30% у односу на почетну вредност	Анкета <i>SILC</i>

Мера 4.1: Унапређење волонтерских услуга на нивоу локалне заједнице

Опис и ефекти мере: Потребно је успоставити волонтерске сервисе на нивоу локалне заједнице. За неке старије волонтирање је прилика да учине нешто добро за друштво. На тај начин су и даље активни чланови друштва који партиципирају у животу своје заједнице. Волонтирање се може посматрати као замена за радну навику коју су старији имали док нису отишли у пензију, те се код њих континуирано одржава доживљај сопствене вредности, а нарочито кроз помоћ другима. Животне ситуације, као што су губитак чланова породице или пријатеља често представљају мотив за волонтирање у локалној заједници, као вид утехе, смањења осећаја усамљености и туге, и наставка уобичајеног живота.

Врста мере: информативно-едукативна

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство за бригу о породици и демографију

Показатељ резултата за Меру 4.1.	Почетна вредност	Циљана вредност	Извор верификације
Број јединица локалне самоуправе које су успоставиле волонтерски сервис са учешћем старијих	1	60	Анкета <i>SILC</i> – Министарство за бригу о породици и демографију
Број јединица локалне самоуправе које су организовале информативно едукативне кампање о волонтеризму старијих	1	87	Анкета <i>SILC</i> – Министарство за бригу о породици и демографију

Период спровођења мере: 2024-2030. година

*

Посебан циљ 5. – Унапређена институционална и ванинституционална заштита старијих (заштита здравља, социјална заштита и сигурност и превенција од насиља)

За унапређење здравственог стања и, уопште, положаја старијих, посебно је значајно да службе социјалног и здравственог сектора (укључујући патронажну службу) буду интегрисане и координисане. Такође, унапређење социјалне заштите за старије доводи до боље и веће доступности права и услуга, која уживају ова лица. Уз то, превенција насиља над старијим подразумева активности, које би информисале старије о процедури и заштити услед евентуалног насиља у њиховом окружењу или насиља у породици.

Показатељ исхода	Јединица мере	Почетна вредност	Циљана вредност	Извори верификације
Повећан проценат пружалаца услуга здравствене заштите лица старијим од 65 година	%	Почетна вредност ће бити одређена након спроведене анализе стања у 2023/2024	Увећање корисника за 20% у односу на почетну вредност	Извештај министарства здравља
Усвојен правилник о палијативној нези у складу са савременим стандардима	Не/Да	Не	Да	Службени гласник РС
Донети допуњени програми редовног образовања за дипломиране медицинске сестре/техничаре са садржајима из геронтологије и	Не/Да	Не (2019. година)	Да (2030. година)	Министарство просвете: План програма редовног образовања – садржај курикулума у делу о палијативном збрињава-

геријатрије				њу
Увећање капацитета постојећих установа здравствене заштите за пружање услуга палијативне неге	%	Почетна вредност ће бити одређена након спроведене анализе стања у 2023/2024	Увећање корисника за 20% у односу на почетну вредност	Извештај Министарства здравља
Увећан проценат лица старијих од 65 година који се налазе на породичном смештају	%	Почетна вредност ће бити одређена након спроведене анализе стања у 2023/2024	Увећање корисника за 20% у односу на почетну вредност	Извештаји Републичког завода за социјалну заштиту
Смањен број пријављених случајева насиља у породици над старијим	Број	868	434	Годишњи извештај Републичког завода за социјалну заштиту

Мера 5.1: Промовисање здравог старења у складу са специфичним потребама старијих

Опис и ефекти мере: Тежиште мере и њених активности је едукација о здрављу старијих и чланова њихових породица и промовисање здравог начина живота. Унапређење квалитета здравља старијих огледа се и у додатној едукацији, јачању и повећању капацитета здравствених радника и сарадника за комуникацију и рад са старијима. Због тога се спроводи истраживање о навикама и потребама старијих, као и израда и дистрибуција информативно-едукативних материјала уз медијску кампању.

Врста мере: информативно-едукативна

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство здравља

Показатељ резултата за Меру 5.1.	Почетна вредност	Циљана вредност	Извор верификације
Проведено истраживање о навикама и потребама старијих	0	2	Годишњи извештај Министарства за бригу о породици и демографију
Број едукованих здравствених радника и сарадника за рад и комуникацију са старијим	0	150	Извештај Министарства здравља
Број информативно едукативно-медијских кампања о навикама старијих	0	6	Годишњи извештај Министарства здравља

Период спровођења мере: 2024-2030. година

Мера 5.2: Јачање капацитета здравствених радника и сарадника за рад са старијим

Опис и ефекти мере: Унапређење здравља старијих може се постићи и промовисањем и успостављањем редовне патронажне службе при домовима здравља за пружање здравствених услуга у заједници. Такође, едукација здравствених радника и сарадника за рад са старијом популацијом са фокусом на најучесталија обољења у овој доби (укључујући ментална обољења). Допунити програме специјализације доктора породичне медицине са садржајима из геронтологије и геријатрије. Допуна програма редовног образовања и праксе за дипломиране медицинске сестре/техничаре са садржајима из геронтологије и геријатрије.

Врста мере: информативно-едукативна

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство просвете

Показатељ резултата за Меру 5.2.	Почетна вредност	Циљана вредност	Извор верификације
Број едукованих здравствених радника и сарадника	0	150	Извештај Министарства просвете
Усвојени програми у оквиру редовних студија или специјализација за докторе породичне медицине	0	1	Извештаји Министарства просвете
Усвојени програми у оквиру редовног образовања или додатне стручне специјализације за дипломиране медицинске сестре/техничаре	0	1	Извештаји Министарства просвете
Повећање процента установа здравствене заштите које пружају услугу патронажне службе	0	25%	Извештаји Министарства здравља

Период спровођења мере: 2024-2030. година

Мера 5.3: Промоција повећања и доступности услуга палијативне неге, као и интегрисаних услуга за кориснике палијативне неге

Опис и ефекти мере: Утицати на повећање капацитета постојећих установа здравствене заштите за пружање услуга палијативне неге и радити на регулисању њиховог оснивања како у јавном, тако и приватном сектору.

Врста мере: регулаторна

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство здравља

Показатељ резултата за Меру 5.3.	Почетна вредност	Циљана вредност	Извор верификације
Број корисника палијативне неге	1.500	7.500	Извештаји Министарства здравља
Усвојен нов правилник о палијативној нези	1	1	Службени гласник РС
Повећању процента установа здравствене заштите које		20%	Извештаји Министарства

пружају услугу палијативне неге;			здравља
----------------------------------	--	--	---------

Период спровођења мере: 2024-2030. година

Мера 5.4: Унапређење капацитета пружалаца услуга у области социјалне заштите за старије

Опис и ефекти мере: Иако постоје прописани услови, одређена права и услуге социјалне заштите нису довољно доступне у локалним заједницама. Стварање услова за већу доступност права и унапређење свих услуга социјалне заштите за старије има вишеструки (и здравствени, и социјали и економски) ефекат како на појединца, тако и на ширу друштвену заједницу. Тиме би се постигло повећање обухвата корисника пруженом услугом, нарочито у сеоским срединама, захваљујући унапређењу компетенција ангажованих на пружању дневне услуге у заједници, услуге подршке за самостални живот, саветодавно-терапијске и социјално-едукативне услуге, услуге смештаја за старије, као и друге услуге предвиђене Законом о социјалној заштити.

Врста мере: регулаторна

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања

Показатељ резултата за Меру 5.4.	Почетна вредност	Циљана вредност	Извор верификације
Број јединица локалне самоуправе са организованим пружањем услуга из области социјалне заштите за старије (кумулатив)	126	151	Извештаји Републичког завода за социјалну заштиту
Број нових установа које пружају услуге социјалне заштите од почетка примене Стратегије	56	58	Извештаји Републичког завода за социјалну заштиту
Број новоформираних прихватишћима за старије	0	6	Извештаји Републичког завода за социјалну заштиту

Период спровођења мере: 2024-2030. година

Мера 5.5: Унапређење породичног смештаја за старије

Опис и ефекти мере: Као допринос принципу и пракси деинституционализације, неопходна је изградња и оспособљавање капацитета породичног смештаја за старије ради успостављања њиховог доминантног положаја, а довођење у институције као изузетка у збрињавању старијих. Ово подразумева едукацију породица оријентисаних за старање о старијим (и са инвалидитетом и нарушеним когнитивним функцијама, у првом реду деменцијом).

Врста мере: информативно-едукативна

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања

Показатељ резултата за Меру 5.5.	Почетна вредност	Циљана вредност	Извор верификације
Број кампања које	0	6	Извештаји

промовишу збрињавање у оквиру породичног смештаја за старије			Републичког завода за социјалну заштиту
Број едукованих породица	0	200	Извештаји Републичког завода за социјалну заштиту
Број старијих на породичном смештају	355	514	Извештаји Републичког завода за социјалну заштиту

Период спровођења мере: 2024-2030. година

Мера 5.6: Побољшање приступа правима и услугама социјалне заштите за старије у стању социјалне потребе и ургентног смештаја

Опис и ефекти мере: Смањење сиромаштва код старијих јесте један од основних услова за унапређење квалитета живота ових лица. Највећи проблеми у групи старијих рефлектују се кроз ниска месечна примања. У ризику од сиромаштва највише су старији који немају породицу (брачног партнера, децу, унуке) или старији који су без породичне бриге, као и старији који имају неадекватне услове за становање и недоступност институционалних услуга. Свака локална заједница треба да успостави евиденцију о старијим који су без породичног старања на основу које би се даље правило план услуга и подршке за њих.

Врста мере: регулаторна

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања

Показатељ резултата за Мери 5.6.	Почетна вредност	Циљана вредност	Извор верификације
Измењен пропис у вези са деловањем центара за социјални рад у сврху вођења евиденције старијих без примања	Не	Да	Службени гласник РС
Број јединица локалне самоуправе које воде евиденцију старијих без примања	0	87	Извештаји Републичког завода за социјалну заштиту

Период спровођења мере: 2024-2030. година

Мера 5.7: Превенција од насиља у породици и важности пријаве насиља, као и рехабилитације старијих над којима је почињено насиље

Опис и ефекти мере: Први корак у превенцији насиља над старијим јесте што боље информисање старијих, препознавање знакова насиља као и усмеравање пажње шире друштвене јавности на овај проблем. Потребно је организовати информативно-едукативне кампање о превенцији насиља у породици, свих облика насиља, са посебном пажњом на важност пријаве насиља и важност рехабилитације старијих над којима је почињено насиље.

Врста мере: информативно-едукативна

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство за бригу о породици и демографију

Показатељ резултата за Меру 5.7.	Почетна вредност	Циљана вредност	Извор верификације
Број информативно едукативних кампања о спречавању насиља у породици над старијим	0	6	Извештаји Министарства за бригу о породици и демографију
Број медијских кампања о спречавању насиља у породици	0	6	Извештаји Министарства за бригу о породици и демографију

Период спровођења мере: 2024-2030. година

Мера 5.8: Јачање стручних капацитета мултисекторских тимова за рад са старијим жртвама насиља

Опис и ефекти мере: У циљу заштите старијих једна од важних активности је и едуковање и ангажовање већег броја стручних радника о начинима препознавања насиља и што бржег реаговања у циљу психичке и физичке заштите људи старијих од 65 година. Стога треба повећати број ангажованих стручних радника из области социјалних делатности при центрима за ментално здравље, центрима за социјални рад и полицијским станицама

Врста мере: регулаторна

Институција надлежна за спровођење мере: Министарство за бригу о породици и демографију

Показатељ резултата за Меру 5.8.	Почетна вредност	Циљана вредност	Извор верификације
Процент обучених стручних радника у полицијским станицама за поступање према старијим у вези са њиховим менталним здрављем	0	20%	Извештај Министарства унутрашњих послова
Број запослених стручних радника у центрима за социјални рад за поступање према старијим у вези са њиховим менталним здрављем	1.697	2.206	Извештај Републичког завода за социјалну заштиту

Период спровођења мере: 2024-2026. година

VII. МЕХАНИЗАМ ЗА СПРОВОЂЕЊЕ СТРАТЕГИЈЕ И НАЧИН ИЗВЕШТАВАЊА О РЕЗУЛТАТИМА СПРОВОЂЕЊА

Координацију у извештавању, праћење и евалуацију планираних мера и активности на унапређењу положаја лица старијих од 65 година поверено је Министарству за бригу о породици и демографију у складу са делокругом рада Министарства регулисаним одредбама члана 20. Закона о министарствима („Службени гласник РС”, бр. 128/20 и 116/22). Предвиђа се могућност формирања посебних група (одбор, секција, оперативна/експертска радна група), које образује министар за бригу о породици и демографију за поједина питања за које је потребно добро

познавање области за коју се група формира, а који би својим стручним и експертским знањем помогле у остваривању координације и евалуацији ове стратегије.

Динамика остваривања мера биће дефинисана кроз два акциона плана (2024-2026 и 2027-2030). У складу са одредбама члана 43. Закона о планском систему, Министарство за бригу о породици и демографију припремиће *ex-post* анализу и извештај о резултатима спровођења Акционог плана за период 2024–2026. године. Рад на припреми другог Акционог плана започеће благовремено, а најкасније шест месеци пре истека првог Акционог плана. Министарство за бригу о породици и демографију припремиће *ex-post* анализу и финални извештај у законом предвиђеном року.

Основни инструменти којима се постижу предвиђени циљеви Стратегије су: сарадња републичког, покрајинског и локалног нивоа, сарадња између ресора, и удруживање на бази партнерских односа.

Период на који се ова Стратегија доноси је 2024-2030. година.

VIII. ПРОЦЕНА ФИНАНСИЈСКИХ СРЕДСТАВА ПОТРЕБНИХ ЗА СПРОВОЂЕЊЕ СТРАТЕГИЈЕ

Средства за спровођење Стратегије, обезбеђиваће се из различитих извора као што су: буџетска средства Републике Србије и јединица локалне самоуправе и донаторска средства, а на основу програма и пројеката који ће се припремати и доносити у складу са овом стратегијом. Средства за спровођење мера и активности наведених у стратешком документу биће исказана у и пратећим акционим плановима за спровођење Стратегије (први акциони план за период од 2024. до 2026. године, а други за 2027-2030. годину).

Планирана средства за спровођење мере и активности, исказана у акционим плановима неће утицати на јавне приходе и јавне расходе у средњем и дугом року. Очекује се да планирана средства из буџета Републике Србије, предвиђена за реализацију активности планираних у 2024, 2025. и 2026. години, буду у оквиру предвиђених лимита које је одредило Министарство финансија за све буџетске кориснике.

Имплементација мера предвиђених Стратегијом и првим двогодишњим акционим планом неће имати утицаја на међународне финансијске обавезе државе, зато што никакво задуживање није планирано.

IX. ИНФОРМАЦИЈА О СПРОВЕДЕНИМ КОНСУЛТАЦИЈАМА И УЧЕШЋУ ЈАВНОСТИ

Пре израде Стратегије, односно њеног предлога, организовани су састанци Радне групе из става 2. ове стратегије и консултаната, које је, у сарадњи са Популационим фондом УН, ангажовало Министарство за бригу о породици и демографију ради израде Предлога стратегије. На сва четири састанка Радне групе, њени чланови су расправљали о верзијама Предлога, које су сваки пут уважавале закључке претходног састанка. Неки од закључака ове координације односе се на: коришћење најновијих података Републичког завода за статистичку поводом резултата пописа у Републици Србији од 2022. године; свођење Стратегије на 5 посебних циљева са прилагођавањем индикатора; узимање у обзир Закона о здравственој заштити и *Green Paper on Ageing*, доследно коришћење термина „лица старија од 65 година”, односно „старији”.

Претходно је припремљена и ваљано стављена на увид јавности на интернет презентацији Министарства *Ex-ante* анализа стања лица старијих од 65 година у Републици Србији у трајању од 20 дана.⁵³ Јавне консултације су подразумевале *online* прилоге на бази *Ex-ante* анализе (тачније, *Ex-ante* анализа ефеката политике старења), који су разматрани и анализирани на седницама наведене радне групе, састављене од представника надлежних ресора, организација цивилног друштва и академске заједнице. Том приликом, пре свега су уважене сугестије да у будућој стратегији централно место заузима концепт здравог и активног старења и мере, које доводе до реализације овог принципа имајући у виду да су државе чланице УН усвојиле Политичку декларацију и Мадридски међународни акциони план о старењу, која управо предвиђа здрав и активан живот за популацију изнад 65 година старости и она лица, која се ближе том годишту. На то су указали представници Популационог фонда УН, Републичког завода за социјалну заштиту и Института друштвених наука, док је представник Сталне конференције градова и општина подвукао немерљив значај, који би у остваривању циљева Стратегије могло да има учешће јединица локалне самоуправе.

Коначно, свој суд о Стратегији, односно будућег стратешког документа Владе посвећеног концепту здравог и активног старења дао је и Савет за питања старости и старења Владе Републике Србије у августу 2023. године, а пре упућивања на мишљења надлежним ресорима у складу са одредбама чл. 46 и 47. Пословника Владе („Службени гласник РС”, бр. 61/06 – пречишћен текст, 69/08, 88/09, 33/10, 69/10, 20/11, 37/11, 30/13, 76/14 и 8/19 – др. пропис) ради одлучивања на првој наредној седници Владе.

X. АКЦИОНИ ПЛАН

Први трогодишњи акциони план за примену Стратегије донеће се у року од 90 дана од усвајања Стратегије.

Други акциони план донеће се за период од четири године (2027-2030).

XI. ЗАВРШНИ ДЕО

Ову стратегију објавити на Интернет страници Владе, Интернет страници Министарства за бригу о породици и демографију и порталу е-Управе у року од седам радних дана од дана усвајања Стратегије.

Ову стратегију објавити у „Службеном гласнику Републике Србије”.

05 Број: 56-8363/2023

У Београду, 28. септембра 2023. године

В Л А Д А

ПРЕДСЕДНИК

Ана Брнабић

⁵³ *Ex-ante* анализа стања лица старијих од 65 година у Републици Србији“, доступна је на следећем линку: <https://www.test-minbpd.gov.rs/wp-content/uploads/2023/07/Ex-ante-analiza-buduce-strategije-za-unapreenje-polozaja-starijih-lica.pdf>